

Kharkiv: Consum, 2001. 656 p.

2. Volynka K.G. Theory of State and Law: Educ. tool. Kyiv: MAUP, 2003. 240 p.

3. Sukhonos V.V. Theory of State and Law: a textbook. Sumy: University Book, 2014. 544 p.

4. Legal Culture and Legal Consciousness. URL: <http://web.mit.edu/ssilbey/www/pdf/iesbs-full.pdf>

5. AFTER LEGAL CONSCIOUSNESS. URL: https://web.mit.edu/~ssilbey/www/pdf/after_legal.pdf

УДК 34.01-027.21(043.2)

Гаркуша Б.А., студент,
Національний авіаційний університет, м.Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

ПРАВО У КОНЦЕПЦІЇ ЄВГЕНА ЕРЛІХА

Не дивлячись на великий інтерес науковців до особи Євгена Ерліха, варто все ж таки віддати належне вченому, який працював на теренах Буковини і черпав натхнення для своєї наукової діяльності саме із цього мальовничого краю. Відомий на увесь світ правознавець Євген Ерліх розробив правову концепцію, яка отримала назву «вільного права». Будучи основоположником соціології права, він закликав шукати його витoki в соціальних асоціаціях і існуючому в них порядку: «Щоб зрозуміти витoki, розвиток і сутність права, слід перш за все вивчити порядок, який існує в громадських спілках. Причина невдач всіх попередніх спроб пояснити право полягала в тому, що вони виходили від правових приписів, а не з цього порядку». Ерліх вважав, що успіх права залежить виключно від тих соціальних відносин, які існують у державі. Суспільство існує в асоціаціях, або союзах, які Ерліх поділяє на два великі класи - «самобутні» і «нові». До самобутніх спілок він відносить усі соціальні асоціації, утворені природнім шляхом: сім'ю, рід, сімейну громаду. Нові союзи - це асоціації, що утворилися в ході цілеспрямованої діяльності людей: держави, політичні партії, профспілки, виробничі об'єднання і т.д. [1, с. 51].

Право розглядається Ерліхом як система мимовільно сформованих норм соціального порядку, що регулюють життєдіяльність спілок. Ці норми випливають з «безпосереднього спостереження життя, торгівлі, звичаїв, звичок, організаційних і статутних положень різних спілок, як визнаних законом, так і ігнорованих і навіть заперечуються їм» [5, с. 537].

О.Ф. Кістяківський так писав про соціологію права: «право постійно змінюється, бо змінюються суспільні відносини і світогляд людини. Він виступав проти формально-догматичного вивчення права і пропонував

впроваджувати соціологічні закони розвитку права як «права суспільного» [2, с. 213]. Варто звернути увагу на думки вітчизняного вченого С. Дністрянського стосовно соціологічного права, адже він визнає джерелом права суспільні зв'язки, але, незважаючи на це, виступає проти того, щоб закони визнавали як джерело права. Науковець пропонує вважати закони соціальними формами [6, с. 128]. М.Ю. Шаповалов вважає, що право завжди мало соціальну природу, адже це є насамперед соціальний чинник. Є.В. Спекторський пише, що право не може вивчатися незалежно від соціального аспекту, адже «правознавство дуже тісно пов'язане з суспільним життям у всьому його драматизмі» [6, с. 31]. Костицький В.В. вважає, що соціологія права – це юридична наука, що вивчає соціальні закономірності функціонування, зміни і механізми взаємодії громадянського суспільства, його соціальних підсистем – моралі, права, влади як на загальносуспільному рівні, так і на рівні індивіда або соціальних груп.

Оніщенко Н. стверджує, що складовою предмету соціології права є зумовленість права, а пошуковими напрямками – соціальна зумовленість права, дія права, його дієвість, правова поведінка, правова конфліктологія, ефективність законодавства тощо [4, с. 11]. Згідно Ерліху, існує два рівні соціального порядку: перший рівень складають норми, що формуються в ході судової практики (норми рішень), другий - норми, що склалися в повсякденній діяльності людей (організаційні). Таке подвоєння відображає реально існуючий дуалізм «книжкового» і «живого» права. Живе право складають «факти права», що розподіляються Ерліхом на чотири типи. До першого типу він відносить звичай, на основі якого регулювалося життя в самотутніх союзах. Нові союзи, на відміну від самотутніх, спираються переважно не на звичай, а на правові документи - договір, закон, конституцію. Другий тип - панування - це ті правові факти, що зв'язують правовий статус, тобто сукупність прав та обов'язків індивіда з його соціальним статусом. Третій тип - володіння - відображає факт володіння і вільного розпорядження матеріальними цінностями і благами. З володіння виростає право приватної власності. До четвертого типу, який становить правове волевиявлення, відносяться документальні вираження особистої волі індивіда: договори, дарчі, заповіту і т.д [6, с. 135].

Науковець зазначає, що передуюче йому правознавство спрямовувало свою наукову діяльність лише на вивчення правових норм. Але для соціології цього замало, адже для того, щоб сповна дослідити правове життя, варто враховувати суспільство, як найголовнішу його складову. Він пише: «Дослідження живого права і є те, з чого потрібно починати соціологію права».

Найважливішим джерелом інформації для соціології права, згідно з Ерліхом, є правовий документ: «Навіть єдиний погляд на сучасне правове

життя показує, що над ним в переважній частині панує не закон, а ділові документи».

Право на постійній основі існує в повсякденному житті суспільства та, на думку Ерліха, його слід іменувати «правом першого порядку». Юристи оперують правом задля урегулювання конфліктів, які виникають у суспільстві – таке право можна назвати «правом другого порядку». Саме симбіоз цих двох форм вираження права й утворює те живе право, яке спрямоване на врегулювання соціальних відносин.

Крім того, Ерліх заснував вільно-правовий рух, основною ідеєю якого було те, що законодавчі норми не достатньо широко охоплюють усі аспекти суспільних відносин, які існують. З приводу цього він писав: «бажання права будь-якої пори або народу все помістити в параграфи законодавчого уложення приблизно так само розумно, як якщо б потік спробувати укласти в ставок».

Література

1. Марчук В.П. «Свободное право» в буржуазной юриспруденции. Критика концепции Е. Эрлиха. Киев: Вища шк., 1977. 167 с.

2. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Киев, 1882. 930 с.

3. Коваль А.Ф. Загальнотеоретичні погляди Станіслава Севериновича Дністряняського на процеси формування держави. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48, С. 28-31.

4. Оніщенко Н. Соціологія права як чинник удосконалення праводержавотворення в Україні. *Віче*. 2015. № 5. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3566/>

5. Соціологія права: програма курсу для студентів-магістрів юридичного факультету першого року навчання / укл.: д.ю.н., проф. Костицький В.В. 2016. 32 с.

6. Спекторский Е.В. Пособие к лекциям по энциклопедии права. Київ, 1917. 132 с.

7. Тихонравов Ю.В. Основы философии права: учебное пособие. Москва: Вестник, 1997. 604 с.

8. Эрлих О. Основоположение социологии права / пер. с нем. М.В. Антонова; под ред. В.Г. Графского, Ю.И. Гревцова. СПб.: ООО «Университетский издательский консорциум», 2011. 704 с.